

***Rūpesčiai dėl literatūros
Antano Vaičiulaičio laiškuose
Alfonsui Nykai-Niliūnui***

***Concerns about Literature in
Antanas Vaičiulaitis' Letters to
Alfonsas Nyka-Niliūnas***

Ilona ČIUŽAUSKAITĖ
*Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas
Antakalnio g. 6, LT-10308 Vilnius
ilonac@liti.lt*

Santrauka

Straipsnyje aptariami Antano Vaičiulaičio (1906–1922) ir Alfonso Nykos-Niliūno epistolinio bendravimo modeliai ir jų sąsajos, remiantis šių autorių laiškais. 1948 m. užsimezgusi epistolinė bičiulystė truko beveik visą gyvenimą, išskyrus sunkiai paaiškinamą didelį tylos tarpą (1964–1984 m.). Susiklosčius skirtingoms gyvenimo sąlygoms, laiškai tampa kultūrine-literatūrine institucija, formuojančia ir veikiančia literatūros procesą. Straipsnyje mėginama pažiūrėti, kaip užimamos oficialios pozicijos (A. Vaičiulaitis buvo *Aidų* redaktorius, o A. Nyka-Niliūnas darbavosi *Literatūros lankuose*) rodo šių autorių požiūrį į literatūros reiškinius, kaip diskusijas apie vienas kito tekstus keičia literatūros procesų vertinimas.

Esminiai žodžiai: *Antanas Vaičiulaitis, Alfonsas Nyka-Niliūnas, Aidai, epistologika, literatūrinės patirtys, rūpesčiai.*

Summary

The article deals with models of epistolary communication between Antanas Vaičiulaitis (1906–1922) and Alfonsas Nyka-Niliūnas and their correlations based on the two authors' letters. The epistolary friendship, which began in 1948, lasted for almost a lifetime, except for a large span of silence (1964–1984) which is hard to explain. The letters between the two authors have become a cultural-literary institution capable of forming and influencing the literary process. The article aims to examine how official positions of the authors (Vaičiulaitis was the editor of *Aidai* and Nyka-Niliūnas worked in *Literatūros lankai*) reveal their attitude towards literary phenomena and how discussions about each other's writings are replaced by an evaluation of literary processes.

Key words: *Antanas Vaičiulaitis, Alfonsas Nyka-Niliūnas, Aidai, letters, literary experience, concerns.*

Rengiant straipsnį remtasi Antano Vaičiulaičio laiškais Alfonsui Nykai-Niliūnui, publikuotais A. Vaičiulaičio *Laiškų* rinktinėje, ir pluošteliu A. Nykos-Niliūno laišku A. Vaičiulaičiui (leidinių bibliografijos pateikiama literatūros sąrašė; straipsnyje cituojant laiškus skliaustuose duodama autoriaus pavardė ir leidinio puslapis). 1948 m. užsimezga visą gyvenimą trukusi A. Vaičiulaičio draugystė su jaunesnės literatų kartos atstovu A. Nyka-Niliūnu (pirmas išlikęs laiškas A. Nykai-Niliūnui datuotas 1948 m. sausio 6 d., o A. Nykos-Niliūno – A. Vaičiulaičiui 1947 m. lapkričio 24 d.) Daugiau mažiau sistemingas susirašinėjimas truko iki 1964 m. rugsėjo 26 d. Paskui stoji 20 metų tylą. Archyvuose šaltiniuose nepavyko aptikti duomenų, kas lėmė susirašinėjimo pertrūkį. Korespondencija atsinaujina 1984 m. birželio 11 d., kai juos abu suveda Jono Aisčio *Raštų* (I t. pasirodė 1988, II t. – 1993) rengimo reikalai. Didžiojoje laišku dalyje, t. y. iki tylos laikotarpio, vyrauja oficialus mandagumo tonas, kai į adresatą kreipiamasi „jūs“. Tokio oficialumo nebelineka atnaujintus korespondenciją po dvidešimties metų.

Laiškų perskaitymo būdų, matyt, rastume ne vieną. Pasirinkau atskleisti socialinį-kultūrinį laišku matmenį, atveriantį laiškuose išskylančius rūpesčių klodus. Taip pat savo ruožtu rinkausi žvelgti ir į A. Nykos-Niliūno epistoliką, nes tik toks dvikrypčio „susirašinėjimo skaitymas sudaro galimybę suvokti laišku visumą kaip komunikacijos lauką, komunikujančiųjų tinklą, susirašinėjančiųjų bendriją, kuri subtiliai atskleidžia to laiko gyvenimo būdą“ (Šmitienė, 2011). A. Vaičiulaičio laišakai į literatūrinės analizės lauką patenka tik pasirodžius jo laišku rinkinei, kurioje sutelkti iki tol nepublikuoti autoriaus laišakai viešiesiems asmenims (pluoštelis laišku buvo spausdintas Maironio lietuvių literatūros muziejaus leidinyje *Antanas Vaičiulaitis. Archyvai*, parengtame Virginijos Paplauskienės). Atskleidžiant laišku siužeto matmenį per rūpesčio konceptą remiamasi analitiniu-aprašomuoju metodu.

Čia aptariami A. Vaičiulaičio laišakai rašyti jam gyvenant ir dirbant emigracijoje iš Skrantono, Bruklino, Niujorko, Vašingtono, vėlesni – iš Betesdos; A. Nykos-Niliūno diduma atsakymų atskriejo iš jo gyvenamosios vietos Baltimorės.

Kuriančio emigranto dalia buvo pažymėta skaudžiais kūrybiniais praradimais, kai ieškant pragyvenimo šaltinio tekdavo rinktis alinančią darbą fabrike ir gamykloje (1949 m., persikėlęs iš Vokietijos į JAV, Kazys Bradūnas dirbo duobkasiu kapinėse, Stepas Zobarskas kartu su žmona – metalinių segtukų fabrike Voterberyje). A. Vaičiulaitis, tiesa,

išvengė tokios dalios, tačiau nuoširdžiai palaikė ir rėmė tuos, kuriems tai teko patirti.

Didžioji dauguma laiškų A. Nykai-Niliūnui rašyta atsidėjus darbui *Aidu* žurnale ir 1950–1964 m. tapus jo redaktoriumi. Šis, *Aidu* redagavimo, laikotarpis A. Vaičiulaičio epistolikoje ypač išsiskiria laiškų gausa – rašoma ne tik artimiems rašytojams ir poetams Faustui Kiršai, Stasiui Santvarui, Bernardui Brazdžioniui, Leonardui Andriekui, K. Bradūnui, Kostui Ostrauskui, Nelei Mazalaitei, bet ir dailininkams, istorikams, kalbininkams Vincui Maciūnui, Eugenijui Survilai, Povilui Gaučiui, Broniumi Kvikliui ir t. t. Taigi čia aptariami A. Vaičiulaičio laiskai daugiausia susiję su *Aidu* redagavimo rūpesčiais. Įdomu, kad, baigus redaguoti šį periodinį leidinį, liaujasi ir susirašinėjimas su A. Nyka-Niliūnu: nebėra rūpesčio, nebelieka ir poreikio rašyti. „Ilgiau neatsiliepiu, nes kokių skubotų reikalų neatsirado“ – 1951 m. birželio 5 d. po ilgesnės nerašymo pertraukos „teisinasi“ Vaičiulaitis, suformuluodamas ir rašymo kaip būtinybės akstiną. Sklaidant A. Vaičiulaičio *Aidu* redagavimo metų korespondenciją, matyti redaktoriaus siekis profesionaliai formuoti žurnalo turinį, kad jis ne tik sudomintų skaitytojus, bet ir atspindėtų to meto kultūrinio gyvenimo peripetijas, tendencijas, madas. Todėl, matyt, ne be pagrindo *Aidu* pirmame numeryje redaktorius pateikia anketą, kurioje teiraujasi, ką „šviesuomenė norėtų matyti žurnalo *Aidai* puslapiuose“ (Paplauskienė, 2006).

A. Vaičiulaitis mezga savotišką tinklinę komunikaciją, rūpindamasis *Aidu* leidimo reikalais. Sąrašė tų, į kuriuos buvo kreiptasi dėl recenzijų apie naujai pasirodžiusias lietuvių autorių knygas, šalia J. Aiščio, B. Brazdžionio, F. Kiršos, S. Santvaro, K. Bradūno etc. atsiduria ir A. Nyka-Niliūnas. Juolab kad pastarasis buvo pakviestas į *Aidu* redakciją (1952 m. šeštame numeryje A. Nyka-Niliūnas įrašytas kaip vienas iš žurnalo redakcinės kolegijos narių). A. Nykos-Niliūno dienoraščio fragmentai rodytų, kad A. Vaičiulaitis jau nuo pat savo darbo pradžios *Aiduose* angažavo A. Nyką-Niliūną remti šį leidinį savo tekstais. Viena vertus, tai paaiškintų ganėtinai aktyvų A. Nykos-Niliūno indėlį konceptualizuojant *Aidu* literatūrinę panoramą, kita vertus, rodytų pastangas projektuoti savąjį žurnalo viziją. 1950 m. gegužės 28 d. dienoraščio įrašė skaitome: „Kalbėdamas su Kaziu [Bradūnu – I. Č.] apie dabar Tėvų Pranciškonų leidžiamus ir A. Vaičiulaičio redaguojamus *Aidus* (kuriuose abu bendradarbiaujame, bet nesijaučiame visai namie, bent aš), nė patys nepastebėjome, kaip ėmėme svarstyti, kad gera būtų turėti savo literatūros žurnalą <...>“ (Nyka-Niliūnas, 1998).

Taigi bene didžiausias rūpestis kalbamuoju laiškų laikotarpiu – *Aidų* reikalai. A. Vaičiulaitis kreipiasi su prašymu recenzuoti Jurgio Savickio novelių rinkinį *Raudoni batukai*, Mariaus Katiliškio novelių romaną *Užuovėja*, Kazio Borutos *Baltaragio malūnų*, Henriko Nagio eilėraščių knygą *Saulės laikrodžiai*, skatina rašyti apie Marcelį Proustą, François Mauriacą, Paulį Claudelį, apie rašytojus, mininčius vienokią ar kitokią sukaktį, apie Romoje 1952 m. išleistą Maironio *Pavasario balsų*, kuriuos redagavo Brazdžionis, naują leidimą, Vinco Mykolaičio-Putino kūrybą rašytojo šešiasdešimtmečio proga. Didumą prašytų recenzijų ir straipsnių A. Nyka-Niliūnas parašė ir publikavo *Aiduose*. Dėl kai kurių autorių kilo debatų, atskleidusių adresanto ir adresato požiūrį į jų kūrybą ar literatūros proceso ypatumus. Matyti, kad A. Vaičiulaitis nebuvo tik literatūrinio lauko nuolankus darbininkas, jis esmingai reaguodavo į parašytas recenzijas, esant būtinybei kritiškai jas vertino ir diskutavo su jų autoriumi. A. Nyka-Niliūnas buvo pasižadėjęs recenzuoti Jono Nevardausko poezijos knygą *Užrūstinti dievai* (1949), bet gauta recenzija A. Vaičiulaičio netenkino. „Recenzijos į spaustuvę neišsiunčiau, užkliuvęs už vieno dalyko – kad šiais laikais poezija yra „aristokratinė reiškimosi forma“! Aš kaip tik nuo seniai pasakaju, kad poezija, jei nori neišsekti, turi giliau įsibristi į žemę, žinoma, nenustodama ir visos savo kūrybinės jėgos. Be to, vis tiek gal būtų derėję keletą žodžių tarti, kas toje knygoje rašoma“, – teigiama 1950 m. kovo 13 d. laiške (Vaičiulaitis, 503). Sulaukęs A. Vaičiulaičio atsako, 1950 m. gegužės 8 d. laiške A. Nyka-Niliūnas rašo: „Mane trupučiuką nuliūdino faktas, kad Jūs padarėte netikslias išvadas dėl tos nelemtos recenzijos apie Nevardausko „Užrūstintus dievus“. Aš buvau ją ir užmiršęs. Be to, rašydamas tenorėjau išpildyti Jūsų prašymą, bet širdy norėjau, kad jos nespausdintumėte. Dėl to aš juk ir pridėjau pastabą, kad nepatikus mestumėte į krepšį“ (Nyka-Niliūnas, 220). Iš vėlesnio, t. y. 1951 m. sausio 20 d., A. Nykos-Niliūno atsako A. Vaičiulaičiui aiškėja, kad parašytoji recenzija vis dėlto netenkino *Aidų* redakcinės kolegijos: „Kai dėl anos recenzijos, kuri, tiesa, buvo aštroka, aš nė nemanau daryti toliau siekiančių išvadų, negu konstatavimas fakto, kad mano kritikos principai nesutinka su Jūsų, ypač po to, kai Jūs man laiške žodis žodin pareiškėte nedėję, užkliuvę už sakinio, tvirtinančio, kad poezija yra aristokratinė meninio reiškimosi forma, kad ji kaip tik dėl to yra sunkus žanras. Tačiau iš kitų Jūsų žurnalui artimų žmonių aš sužinojau, kad jos nedėjimą nulėmęs jos tonas“ (Ibid., 222). Kad Nevardausko poezijos rinkinys A. Nykos-Niliūno buvo itin kritiškai vertintas, patvirtina jo 1950 m. kovo

1 d. laiško A. Vaičiulaičiui informacija, kur jis sakosi neskaitęs prastesnės poezijos, ir tai esanti pirmoji Kanadoje išleista lietuviška knyga.

Aistis, o ne A. Nyka-Niliūnas 1952 m. rugsėjo *Aidų* numeriui parašė Nagio eilių rinkinio *Saulės laikrodžiai* recenziją. Kiek vėliau, 1953 m. *Literatūros lankų* antrame numeryje, buvo publikuotas A. Nykos-Niliūno atsiliepimas apie šias eiles. Viena jame išsakyta mintis svarbi ir mūsų aptariamai korespondencijai – recenzijoje išryškėja A. Nykos-Niliūno atida knygos apipavidalinimui, iliustracijoms ir formatui. Ši tema ne kartą šmėkšteli ir Vaičiulaičio laiškuose, adresuotuose poetui.

Pagarbus tonas, laiškuose išryškėjantis renkantis mandagias, gal net perdėm oficialias kreipimosi formas, persismelkia ir į laiško siužetą. Recenzija tolygi *Aiduose* spausdinamai grožinei kūrybai, todėl bet kokia, net menkiausia, korekcija preciziškai suderinama su jos autoriumi. Štai atsiliepdamas apie A. Nykos-Niliūno recenziją „Henriko Radausko grįžimas“, publikuotą L. Miškino slp. *Aidų* 1951 m. Nr. 3, 1951 d. vasario 13 d. laiške A. Vaičiulaitis rašo: „Recenzijoje nieko nekeičiau, kaip pageidavote. Vien tik poroj vietų pamainiau keletą žodžių, kurie per artimai kartoja. Be to, eilėraščių citatose, nurašydamas iš knygos, pastebėjau keletą skirtumų: gal Radauskas buvo pakeitęs Jūsų egzempliorių ar per greitumą Jūs kitaip parašėte? Tas kitoniškas vietas ir dar pora žodžių, kur suabejojau, pabraukiu Jūsų rankrašty. Jūs jį patikrinkit ir praneškite man, kaip turėtų būti. Be to, galvojau, ar kalbant apie įtakas, nereiktų pridėti Paul Verlaine. Viename Radausko eilėrašty radau tiesioginių panašumų į Paul Verlaine, ir iš viso jį daug kas mėgo“ (Vaičiulaitis, 509). A. Nyka-Niliūnas operatyviai reaguoja tą pačių metų vasario 14 d. laiške sutikdamas su visomis A. Vaičiulaičio korekcijomis ir klaidas aiškindamas skubėjimu ir fiziniu nuovargiu (Nyka-Niliūnas, 225).

Polemiką provokuoja su Mykolaičio-Putino 60-ies metų minėjimu susiję kūrybiniai reikalai. Ne viename laiške *Aidų* redaktorius prašo A. Nykos-Niliūno straipsnio apie šio autoriaus kūrybą, platesnio vertinamojo žvilgsnio pristatant Mykolaičio-Putino estetines nuostatas. Iš jūdvių susirašinėjimo matyti, kad tai buvo ilgas procesas, *Aidų* redaktorius nuolat primindavo A. Nykai-Nilūnui pažadą parašyti, vadindamas tai „Putino straipsnio nedalia“, bet straipsnis *Aiduose*, regis, nebuvo publikuotas. Kad šiuo klausimu vyko ne tik formalūs debatai, bet ir kūrybinis procesas ieškant tinkamiausio ir tiksliausio Mykolaičio-Putino kūrybos vertinimo, rodytų 1953 m. lapkričio 20 d. laiške išsakytos A. Vaičiulaičio profesionalios pastabos tuo klausimu:

1. Putiną gal nevertėtų padaryti lyg ir epigonu. Šiaip ar taip po 1920 m. jis buvo naujas balsas.
2. Putino įtaka, mano išmanymu, buvo stipriausia iš visų kitų jo galdynės rašytojų: jo terminologija dainavo visa plejada jaunesniųjų, ir jo žodyno pilna ligi dabar (plg. V. Kazoko rinkinį, A. Tyruolio eilių terminologiją). Tiesa, tai nėra tie, kurie paskui išaugo į pirmuosius, tačiau tai vis tiek rodo Putino įtakas.
3. Nors Putino lyrika ir turi trūkumų, tačiau gal būtų derėję išryškinti, kad jis davė patį gražiausią tarpukario eilėraščių – „Rūpintojėlis“. Tokios nuomonės yra ir nemaža kitų.
4. Patsai Putinas save laikė individualizmo atstovu literatūroje, todėl jo per ryškus įsodinimas patriotinės lyrikos dirvon gal eitų prieš jo paties pasirinktąjį kelią, – kaip jis savo paskirtį vaizdavo (Vaičiulaitis, 528–529).

Galbūt per kūrybinį judviejų susirašinėjimą subrandinti straipsnio apie Mykolaičio-Putino kūrybą apmatai tapo platesnės A. Nykos-Niliūno analizės „Putinas gyvenimo ir kūrybos prieštarose“, publikuotos anglų kalba 1965 m. žurnale *Lituanus*, pagrindu.

Paliudijimų, kad A. Vaičiulaičio būta aktyvaus recenzijų vertintojo, turėjusio nuoseklią vertybinę skalę, laiškuose esama ne vieno. A. Nykos-Niliūno recenzijoje apie Savickio *Raudonus batukus*, A. Vaičiulaitį tenkina išsakyta pozicija, išskyrus vieną abejonių keliantį faktą, kurį jis reziumuoja 1951 m. gruodžio 19 d. laiške: „Pora vietų praleidau, kur „pasendinat“ Krėvę, kur paliečiat konkursus. Jeigu Jums tų vietų labai reikėtų, galite įrašyti į korektūras. Jei galėtumėte be jų apsieiti, man būtų kiek geriau. Mat kažkaip man rodos, kad Krėvė aukščiau stovi už tokį Kafką ar Apollinaire. Antra vertus, ar nereikėtų prie lietuviškųjų reformatorių (šalia Šeinius ir Savickio) pridėti B. Sruogos vardą – juk bene jis vertė sėkmingiausią reformos vagą mūsų literatūroj. Čia turiu galvoj jo poeziją“ (Vaičiulaitis, 516).

Kvietimas reaguoti į pasirodžiusius lietuvių prozos ir poezijos rinkinius ne visada galėjo būti priimtas ir tenkintinas, kartais ne tiek dėl estetinių kūrinių vertinimo kriterijų, kiek dėl asmeninio ryšio su recenzuojamo veikalo autoriumi. Štai A. Nyka-Niliūnas atsisako rašyti recenziją apie Bradūno eilių rinkinį *Devynios baladės*, teigdamas: „Matote, Jam tuos eilėraščius dar teberuošiant spaudai, tekdavo persimesti vienu kitu žodžiu apie juos, ir man dabar nepatogu išeiti su kritiškomis pastabomis, kurios būtų net gana aštrios „Devyniose baladėse“ randamo „modernizmo“ požūriui“ (Nyka-Niliūnas, 241). Šios knygos recenziją parašė pats A. Vaičiulaitis.

Recenzijų prašymus papildė ir prašymai teikti pasaulinės literatūros vertimų. Štai 1955 m. pradžioje mirus prancūzų poetui Claudeliui Vai-

čiulaitis pasiūlo A. Nykai-Niliūnui *Aiduose* publikuoti šio poeto vertimų į lietuvių kalbą. Nors ir pažadėjo, savo pažado netesėjo, teisindamasis „buitinėmis aplinkybėmis“: „<...> tikrai buvau išvertęs jo odės „Muse qui est la Grâce“ Ižangą ir Epodą, bet tie vertimai, besikraustant iš vieno namo į kitą, kažin kur nusimetė ir aš jų nebegaliu surasti. Greitomis ką nors išversti neįmanoma, ypač kad aš nekaip jaučiuosi“ (Nyka-Niliūnas, 242).

Vertimų tema rutuliojama ne viename jūdvių laiške. Nors ir neanalizuojama, kas yra geras vertimas, kokie versto teksto ir originalo santykiai, ar versdamas „vertėjas nuo teksto leidžiasi prie sakinio ir žodžio“ (Ricoeur, 2010), teorinius klausimus paliekant nuošalėje, veikiau vykdant edukacinę misiją – pažindinti skaitytojus su pasaulio literatūros geriausiaisiais pavydžiais, vis dėlto susirašinėjime ir šiuo klausimu išsikristalizuoja aiškios rašančiųjų pozicijos. Įsiklausęs į A. Nykos-Niliūno nuomonę apie vertimus, kad „Pastaboms [*Aidų* rubrika – I. Č.] manau parašyti prieš vertimų antplūdį, nes mano galva, nei Barabas [švedų rašytojo Lagerkvisto romanas, išverstas į lietuvių kalbą ir 1952 m. išleistas Čikagoje – I. Č.], nei Tomas Nipernadis [estų rašytojo Gailito romanas, irgi išverstas į lietuvių kalbą – I. Č.], nei Petras ir Liucija [Romaino Rolland'o romanas – I. Č.], nei pietų Amerikos prozos antologijos iš viso „šimto“ apytamsių to kontinento kraštų savo atsiradimo jokia būdu nepateisina. Tebūtų galima dabar leisti tik kapitalinius vertimus, kaip, pav., kokį nors Faustą, Hamletą, E. Oneginą, Eugenie Grandet ir t. t. O perspausdinimas senų ir naujų (sovietinių) vertimų laikytinas skandalu. Ką Jūs tuo klausimu manote?“ (Nyka-Niliūnas, 233), A. Vaičiulaitis atsako lakoniškai paminėdamas apysaką *Medinis arklys* [veikiausiai turimas omenyje nuotykinės Wiliamsio Erico apysakos *Medinis arklys* vertimas, kurį atliko Bronius Aušrotas (1909–1993); knyga buvo išleista 1952 m. Bruklina – I. Č.] kaip prasto vertimo pavyzdį.

Laiškuose A. Nykai-Niliūnui, nors ir neplėtojamas, bet šmėkšteli Lietuvos rašytojų draugijos skiriamų premijų pagrįstumo klausimas. 1950 m. gavęs šią premiją už kelionių įspūdžių knygą *Italijos vaizdai* (1949), A. Vaičiulaitis atsiduria įvairiuose periodiniuose leidiniuose publikuojamų vertinimų centre, netiesiogiai į tai įtraukdamas ir A. Nyka-Niliūną, *Aidų* 1949 m. Nr. 2 spausdinusį šio kūrinio recenziją, kurioje iškeliamos didžiosios leidinio vertybės – „estetizmas, klasicizmas ir stiliaus bei kalbos tobulumas“ (Nyka-Niliūnas, 1996). Tokia pozicija oponuoja *Naujienu* 1951 m. Nr. 82 publikacijai „Neaiškūs pasiaiškinimai“, pasirašytai K. Sargelio, kurioje priekaištaujama dėl 1950 metų Lietuvos rašytojų draugijos

premijos skyrimo A. Vaičiulaičiui, nes „<...> premijuotieji „Italijos vaizdai“ nėra net tikras literatūrinis veikalas, t. y. nėra tikra prasme kūryba, o tik aplankyto vietų stilistinis reportažas“ etc. Juolab kad kilusį nepasitenkinimą papildė ir tų pačių metų *Naujienu* Nr. 85 „Atskira jury komisijos nario A. Rimydzio nuomonė“, paskelbta su antrašte „Antanui Vaičiulaičiui premija paskirta neteisėtai“. Žinutė perspausdinta iš *Vienybės* laikraščio, cituojant minėto leidinio korespondento žodžius: „Šis pasikalbėjimas, reikia aiškiai pasakyti, atidengė pastebimą komisijos šališkumą. <...> O LRD valdyba, norėdama orumą išlaikyti, turėtų visą reikalą iš naujo persvarstyti ir sušaukti jury komisiją, kuri atitaisytų dabartinės komisijos sprendimą.“

Skaitant A. Vaičiulaičio laiškus A. Nykai-Niliūnui nepalieka pojūtis, kad adresantas vengia plėtoti kai kurių jautrių temų, lyg ir šiek tiek baimindamasis adresato ar bandydamas jam įsiteikti. Tai justai, kai A. Vaičiulaitis neišvengiamai turi reaguoti į atsiliepimus apie A. Nykos-Niliūno poezijos knygų recenzijas. *Aiduose* išspausdinus H. Radausko recenziją apie poeto eilių rinkinį „Orfėjaus medis“, 1954 m. kovo 10 d. laiške aptinkame lakonišką jo redaktoriaus įrašą: „Atvirai šnekant, H. Radausko recenzija man per daug nepatiko. Jis daugiau šnekėjo apie tolimesnius dalykus, o apie pačią knygą buvo kuklesnis. Bet Jurgis man aiškino, kad kaip Radauskui – tai jau būta daug“ (Vaičiulaitis, 531).

Laiškuose blyksteli ir viena kita šiltesnio ir nuoširdesnio bendravimo properša, kai tarp kasdienių kūrybinių vis tų pačių rūpesčių prisimenama, jog kitados, 1926 ar 1927 m., A. Nyka-Niliūnas skaitęs A. Vaičiulaičio novelę „Paskutinis dėdės pusdienis“. Adresantas nustemba, kad poetas mena tuos senus *Ateities* laikus, kuriuose išvelgia ir savo kaip rašytojo užuomazgas: „Jei jo būtų nespausdinę, gal daugiau būčiau ir nerašęs: buvau didžiai nedrąsus vaikėzas prieš redaktorius. Bet įsivaizduokit – atėjo redaktoriaus A. Januševičiaus atvirukas į gimnaziją su lemtingais žodžiais: „Draugas valdai plunksną.“ Tai mane pakėlė nuo žemės – ir nesiliauju valdęs plunksną ligi dabar, kaip bemokėdamas“ (Vaičiulaitis, 510).

1984 m. vasarą vėl atsinaujinęs jų susirašinėjimas akivaizdžiai pakitęs. Nebelieka oficialių leidybos ir žurnalo rengimo rūpesčių, atsiranda daugiau empatiškumo. 1984 m. birželio 11 d. laiške A. Vaičiulaitis džiaugiasi A. Nykos-Niliūno išverstomis Vergilijaus *Georgikomis*: „Skaitydamas vertimą, vis galvojau, kaip Tu rinkai žodžius ir kaip stengeisi išvesti tų vingiuotų sakinių melodiją ir ritmą. Arba kaip graužei ties kokia painesne vieta – arba vėl savo dvasioj džiaugiesi ir gėrėjaisi poeto menu. O dabar

gal Tau ir gaila, kad darbas baigtas – ir lyg būtų nuėjęs nuo Tavęs koks brangus draugas, rūpestis ir kruopštus triūsas“ (Vaičiulaitis, 544). Mėgaujasi skaitydamas jo *Žiemos teologiją*, dalijasi J. Aisčio *Raštų* rengimo sunkumais. Šių *Raštų* pirmame tome publikuotas A. Nykos-Niliūno straipsnis „Jono Aisčio poezijos paraštėje“, kuriame pristatomas J. Aisčio poetinis kelias, esmingai charakterizuojami eilių rinkiniai, apibūdinama jų vieta lietuvių poezijos kontekste. Kalbėdamas apie ne Lietuvoje išleistus rink. *Be tėvynės brangios* (1942), *Nemuno ilgesys* (1947), *Sesuo buitis* (1951), *Kristaliniam karste* (1957), A. Nyka-Niliūnas pastebi, kad prarastos „tėvynės ilgesys nepagimdė šedevrų“. Esą priešingai, poezijoje atsirado „tolydžio vis daugiau ir daugiau posmų, nevertų kadaise magiškos jo plunksnos, savo lygiu nebeprašokančių vidutinio populiarios patriotinės poezijos lygio <...>“ (Nyka-Niliūnas, 1988). O dabar apskritai Aistį ištikusi „silent treatment“ situacija. To priežastis A. Vaičiulaitis įžiūri tame, kad „drūtesnieji literatūros istorikai ir kritikai yra santariečiai, ir jie išsijusę pučia Mackų, Katiliškį, Škėmą, dar priedo dabar – Tave, o neduoda nei žodžio, nei eilutės Brazdžioniui, Aisčiui ir kitiems iš jiems nepriklaususių [t. y. nepriklausančių *Metmenų* žurnalui – I. Č.] (Vaičiulaitis, 547). Laiške išsakytos A. Vaičiulaičio mintys, vertinimo objektu pasirinkus Aisčio kūrybą, rodo adresatą išlaikius tą „generacinį solidarumą“ (Jakaitė, 2006), nenorint pripažinti Aisčio kartos ir jaunesniųjų kūrėjų konfrontacijos.

Nesibaiminama paprašyti jaunesniojo kolegą žvilgteltėti į savo kūrybą: „Nebūk per daug rūstus, kai į juos mesi akį. Vieną spragą ir aš pastebėjau, – abu jie yra apie paukščius. O apie juos taisyklė yra tokia: jei dainuosi apie lakštingalą – tai tvarkoj, o jei apie žąsį – tai jau nekokia melodija“ (Vaičiulaitis, 548). Pagarbų tiek vieno, tiek kito kūrybiškumo pripažinimą, tam tikros bendros laikysenos deklaravimą matome ir paskutiniuose A. Vaičiulaičio raštuose žodžiuose A. Nykai-Niliūnui: „Taip pat sugrįžta ir anos dienos, kai mudu ant marių krašto sutvarkydavom pasaulio ir menų problemas. Kai apsidairau, visos jos ir vėl maišosi aplinkui. Tai būtų ženklas, kad mudviem ir vėl reiktų susitikti prie okeano ir atvesti tvarkon susigrūdusius reikalus“ (Ibid.).

Apibendrinimas

A. Vaičiulaičio laišakai A. Nykai-Niliūnui – tai tik viena A. Vaičiulaičio portreto dėlionės dalis. Jie dalykiški, atliepiantys tuo metu jo prisimimtą statusą, išsakytą tokiais žodžiais 1951 m. sausio 25 d. laiške A. Nykai-Niliūnui: „Man terūpi lietuvių kultūros dalia ir lietuvių tautos ateitis. O toje

ateityje aš regiu kiekvieną, ir Jus patį, kasdieninio triūso prislėgtą, dažnai vienišą ir liūdesio apimtą. Liūdėti gi ir susimąstyti yra dėl daug ko, nes mes gi stovime ir prieš mūsų šalies naikinimą ir prieš mūsų pačių kultūrines sutemas, kurios ne vieną yra jau apniaukusios“ (Vaičiulaitis, 508). Bičiulystė laiškais, prasidėjusi asmeninio nuoširdaus santykio deklaravimu (Nyka-Niliūnas prisipažįsta rašęs laišką žmogui, kurį pažįsta tik iš jo kūrybos), neišvirsta į atviresnę pažintį. A. Vaičiulaičio 1948 m. sausio 6 d. laiško teiginys, „kad Jūsų literatūrinis „auklėjimasis“ ėjo kitokia vaga, iš kitokių poetų ir filosofų“ (Vaičiulaitis, 500), tarsi ir suponuoja rašančiojo laikyseną, kuri, galima sakyti, tokia pat išlieka visu susirašinėjimo laikotarpiu. Būtų netiesa teigti, kad laiškuose A. Nykai-Niliūnui A. Vaičiulaitis atsiskleidžia kitaip ir kitoks nei, tarkim, to paties laikotarpio laiškuose J. Aisčiui, B. Brazdžioniui ar K. Bradūnui. Bet viena yra aišku, kad santykis korespondencijoje su šiek tiek jaunesniu, į rašančiojo vaidmenį įsikūnijusiu adresatu diktuoja ir kiek kitokias kalbėjimo strategijas – pagarbią baimę, o dažnu atveju ir tam tikrą atsargumą.

Literatūra ir šaltiniai

- Alfonsas Nyka-Niliūnas: poetas ir jo pasaulis. Kūrybos tyrinėjimai ir archyvinė medžiaga* (2010). Sudarytojai M. Žvirgždas, E. Žmuida. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- Jakaitė, D.** (2006). Dialogas su žemininkais Antano Vaičiulaičio kritikoje. *Būties harmonijos ilgesys. Antano Vaičiulaičio 100-osioms gimimo metinėms* (137–150). Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- Nyka-Niliūnas, A.** Antano Vaičiulaičio „Italijos vaizdai“. *Aidai*, 1949, Nr. 24. Pakartota: Niliūnas, A. (1996). *Temos ir variacijos*. Vilnius: Baltos lankos, 221–222.
- _____. (1988). Jono Aisčio poezijos parašėte. Jonas Aistis. *Raštai*. I t. A. Nyka-Niliūnas ir A. Vaičiulaitis (red.). Chicago: Ateities literatūros fondas.
- _____. (1998). *Dienoraščio fragmentai. 1938–1970*. Chicago: Algimanto Mackaus knygų leidimo fondas, 264.
- Paplauskienė, V.** (2006). Jungtinės Amerikos Valstijos 1940–1992. In *Antanas Vaičiulaitis. Archyvai* (95–98). Kaunas: Maironio lietuvių literatūros muziejus.
- Ricœur, P.** (2010). *Apie vertimą*. Iš prancūzų kalbos vertė P. Garbačiauskas. Vilnius: Aidai.
- Šmitienė, G.** (2011). Susirašinėjančiųjų bendrija: Janinos Degutytės laišakai. *Rašytojo asmenybės ir kūrybos ženklai dienoraščiuose, laiškuose, atsiminimuose. Mokslinės konferencijos medžiaga* (37–38). Kaunas: Maironio lietuvių literatūros muziejus.
- Vaičiulaitis, A.** (2013). *Laiškai*. Parengė I. Čiužauskaitė, N. Klišienė, E. Juknytė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.